

Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук

Затверджую

Директор ННПИСН

Я.М. Раєвська

2024 p.

Протокол №3 від 16.10.2024 р.

Завідувач кафедри _____ І. С. Клименко

Клінічна фармакологія з психофармакологією

спеціалізації: Медична психологія
(за наявності) (назва спеціалізації)

Київ МАУП 2024

Розробник (-и) робочої програми навчальної дисципліни:

Кравець Оксана Андріївна, викладач кафедри медичної і клінічної психології

Робочу навчальну програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри медичної і клінічної психології

Протокол №3 від 16.10.2024 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

I. С. Клименко

Робочу програму погоджено з гарантом (керівником) освітньої програми

225 Медична психологія

(назва освітньої програми)

16.10.2024 р.

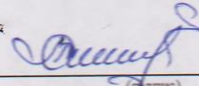
Керівник (гарант) освітньої програми

(підпис)

Робочу програму перевірено

___ . ___ . 20___ р.

Заступник директора

(підпис)

Т.В. Нич

Пролонговано:

на 20___/20___ н.р. _____ (_____) (ПІБ), «___» 20___ р., протокол №___
(підпис)

на 20___/20___ н.р. _____ (_____) (ПІБ), «___» 20___ р., протокол №___
(підпис)

на 20___/20___ н.р. _____ (_____) (ПІБ), «___» 20___ р., протокол №___
(підпис)

на 20___/20___ н.р. _____ (_____) (ПІБ), «___» 20___ р., протокол №___
(підпис)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	
Кількість кредитів - 3	Галузь знань – 22 ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я	Обов'язкова	
Модулів - 2	Спеціальність – 225 МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ	Рік підготовки	
		5-й	
Змістових модулів - 3		Семестр	
		9-й	
Загальна кількість кредитів/годин - 3/90		Лекції (год.)	
		14	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 3-4 год.; самостійної роботи студента – 2-3 год.	Освітній рівень - МАГІСТР	Практичні(год.)	
		30	
		Самостійна робота(год.)	
		46	
		Всього	
		90	
		Вид контролю	
		Залік	

2. МЕТА, ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

2.1. Мета викладання навчальної компетентностями різного напрямлення для дисципліни: оволодіти досягнення кінцевих результатів навчання. Метою викладання навчальної дисципліни "Клінічна фармакологія з психофармакологією" є формування в студентів компетенцій щодо використання лікарських препаратів, здатності розв'язувати складні задачі та проблеми інноваційного характеру в сфері охорони психічного здоров'я населення, забезпечувати психопрофілактику, психодіагностику та психокорекцію, лікування захворювань, пов'язаних із психічним здоров'ям, вирішення професійних питань в ситуаціях, що характеризуються невизначеністю умов та вимог і можуть передбачати необхідність проведення досліджень та/або здійснення інновацій.

Основними завданнями викладання дисципліни "Клінічна фармакологія з психофармакологією" є:

- ознайомлення з номенклатурою та класифікаційна система АТС лікарських препаратів;
- розуміння питань клінічної фармакокінетики (основних шляхів запровадження та всмоктування лікарських препаратів, їх розподілу в організмі). метаболізму (біотрансформації) при лікарських взаємодіях та виведення;
- засвоєння понять біодоступності та біоеквівалентності; засвоєння основ фармакокінетики, клінічної фармакодинамики фармакодинамічної взаємодії лікарських препаратів;
- розуміння поняття терапевтичного індексу лікарського засобу; - розуміння загальних підходів до фармакотерапії;

- знання питань лікарської безпеки, ідіосинкразії та несприятливих ефектів лікарських препаратів;
- принципи організації та проведення клінічних випробувань;
- знання клінічної класифікації лікарських препаратів;
- засвоєння клінічної фармакології лікарських засобів, що впливають на травну систему, метаболізм, , серцево-судинну систему, ендокринну систему;
- розуміння принципів системного використання кортикостероїдів та антибактеріальних препаратів;
- вивчення загальних принципів психофармакотерапії; знання клінічної класифікації психотропних препаратів, їх фармакокінетики та фармакодинаміки;
- оволодіння методологією вибору найбільш ефективних і безпечних лікарських засобів та їх комбінацій з урахуванням індивідуальних особливостей пацієнта, перебігу та форми захворювання, наявності супутньої патології та принципів доказової медицини.

Предметом дисципліни є лікарські засоби та препарати, їх використання в клініці (в т.ч. в психіатрії), параметри фармакокінетики й терапевтичний індекс лікарських засобів.

За структурно-логічною схемою дисципліна "Клінічна фармакологія з психофармакологією" читається після дисциплін "Медична психологія. Вступ до спеціальності. Охорона праці в галузі", «Пропедевтика внутрішньої медицини» "Внутрішня медицина (у тому числі ендокринологія, медична генетика, клінічна імунологія та алергологія, професійні хвороби)", паралельно з дисциплінами "Гігієна та організація охорони здоров'я", "Медична психологія та основи психосоматики". , перед проходженням виробничої практики загальнолікарської та з медичної психології і психіатрії, та є підготовкою до складання екзамену "КРОК-2"

2.2. Очікувані результати: оволодіння компетентностями різного спрямування для досягнення кінцевих результатів навчання згідно програми 225 "Медична психологія"

2.2.1. Інтегральна компетентність:

здатність розв'язувати складні задачі і проблеми медичної психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій характеризується невизначеністю умов і вимог.

2.2.2. Загальні компетентності:

- ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК 4. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК 7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
- ЗК 8. Здатність до міжособистісної взаємодії.
- ЗК 10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 11. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.
- ЗК 13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії Та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

2.2.3. Спеціальні фахові (предметні) компетентності:

- СК 1. Здатність до збирання та критичного опрацювання, аналізу та узагальнення медичної та психологічної інформації з різних джерел.
- СК 2. Здатність до узагальнення інформації щодо суб'єктивних і об'єктивних проявів психологічних проблем, субклінічних хворобливих захворювань.
- СК 4. Здатність до вибору оптимальних методів та проведення клінічної / психологічної діагностики пацієнта.

СК 5. Здатність до оцінювання результатів діагностики, лабораторних та інструментальних досліджень, проведення психологічного дослідження, аналізу, систематизації, оцінювання психометричних та психодіагностичних методик, формулювання аргументованих висновків та рекомендацій.

СК 11. Здатність до діагностування невідкладних станів, визначення тактики і надання екстреної та невідкладної медичної допомоги.

СК 12. Здатність до психопрофілактики серед людей груп ризику, психодіагностики, психокорекції та лікування хворих соматичного і психічного профілю спільно з відповідними лікарями-спеціалістами, психологічної реабілітації із застосуванням спеціальних методик

2.2.5.Програмні результати навчання:

РН 1. Обирати та застосовувати надійний діагностичний та психодіагностичний інструментарій.

РН 2. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження, критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки, представляти результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії.

РН 3. Визначати попередній клінічний / психологічний / патофизиологічний діагноз, функціональний стан, здійснювати диференційну діагностику у відповідності до сучасних класифікаторів захворювань.

РН 4. Застосовувати основні форми і методи психокорекції та психотерапії.

РН 6. Проводити обстеження та/або патофизиологічну діагностику з метою прогнозування результатів надання допомоги.

РН 8. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами для обговорення професійної діяльності, результатів досліджень та проєктів у сфері медичної психології.

Після опанування дисципліни «Клінічна фармакологія психофармакологією» студенти будуть знати:

- основні поняття клінічної фармакології («клінічна фармакокінетика»; «клінічна фармакодинаміка»; «клінічна фармакогенетика» «міжнародна непатентована назва» тощо);
- основні принципи фармакодинаміки лікарських засобів; - основні параметри клінічної фармакокінетики;
- механізми абсорбції, розподілу, біотрансформації та екскреції лікарських засобів;
- поняття про транспортери лікарських засобів;
- особливості клінічної фармакології лікарських засобів у дітей, осіб похилого віку, вагітних та жінок, які годують грудьми;
- використання лікарських засобів при захворюваннях різних органів та систем організму людини;
- принципи комбінованого застосування лікарських засобів;
- класифікацію психотропних препаратів;
- принципи психофармакотерапії;
- правила призначення психотропних лікарських засобів;
- основи психофармакотерапії психічних захворювань;
- правила психофармакологічного супроводу психотерапевтичних втручань;

вміти:

- використовувати основні терміни та поняття клінічної фармакології;
- визначати препарати із вузьким діапазоном дії;
- інтерпретувати основні параметри фармакокінетики лікарських засобів;
- визначати особливості метаболізму лікарських засобів;
- оцінювати ризик взаємодії лікарських засобів із іншими лікарськими засобами, продуктами харчування, алкоголем, нікотинном;
- визначати тип побічної реакції на лікарський засіб;
- заповнювати карту-повідомлення про побічну реакцію та/або відсутність ефективності лікарського засобу при його медичному застосуванні; - призначати психотропні засоби для лікування порушень психічного здоров'я.

3. Структура (тематичний план) навчальної дисципліни ОК.

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1 “ Основи клінічної фармакології ”							
Тема 1.1 Клінічна фармакокінетика.	6	4	-	-	-	-	2
Тема 1.2 Клінічна фармакодинаміка.	6	4	-	-	-	-	2
Тема 1.3 Загальні підходи до фармакотерапії	6	-	-	4	-	-	2
Тема 1.4 Моніторинг і державне регулювання лікарських препаратів							
Тема 1.5 Випробування нових лікарських препаратів	6	-	-	4	-	-	2
Модульний контроль	2						
Разом	30	8	-	12	-	-	10
Змістовий модуль 2 “Окремі питання клінічної фармакології”							
Тема 2.1 Засоби, що впливають на травну систему та метаболізм (антациди, засоби для лікування пептичної виразки, засоби для лікування гепатобіліарної патології та порушень травлення)	6	4	-	-	-	-	2
Тема 2.2 Засоби, що впливають на серцево-судинну систему, кровообіг і гемопез (серцеві глікозиди, антиаритмічні препарати, вазодилататори, бета-адреноблокатори, антитромбічні засоби, антианемічні засоби, засоби що діють на ренин-ангіотензинову систему, гіполіпідемічні засоби)	6	4	-	-	-	-	2
Тема 2.3 Засоби, що впливають на опорно-рухову та дихальну системи	6	-	-	4	-	-	2
Тема 2.4 Гормональні лікарські препарати для системного вживання	6	-	--	4	-	-	2
Тема 2.5 Протимікробні лікарські засоби для системного використання	6	-	-	4	-	-	2
Модульний контроль	2						
Разом	30	8	-	12	-	-	10
Змістовий модуль 3 “ Окремі питання клінічної фармакології ”							
Тема 3.1 Загальні принципи психофармакотерапії	6	4	-	-	-	-	2
Тема 3.2 Антидепресанти	6	-	4	-	-	-	2
Тема 3.3 Антипсихотики	6	-	4	-	-	-	2
Тема 3.4 Нормотіміки, протисудомні препарати та препарати для лікування тривожності	6	-	4	-	-	-	2
Тема 3.5 Снодійні та психостимулятори	6	-	4	-	-	-	2
Модульний контроль	2						
Семестровий контроль	2						
Разом	30	4	-	16	-	-	10

Усього	90	14	-	30	-	-	46
--------	----	----	---	----	---	---	----

4. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ І “КЛІНІЧНА ФАРМАКОЛОГІЯ” ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 "ОСНОВИ КЛІНІЧНОЇ ФАРМАКОЛОГІЇ"

Лекція 1. "Клінічна фармакокінетика "

Номенклатура лікарських препаратів та їхня класифікація за системою АТС. Клінічна фармакокінетика. Основні показники фармакокінетики лікарських препаратів. Шляхи введення та всмоктування лікарських препаратів. Розподіл лікарських препаратів у організмі людини. Скріплення й накопичення лікарських препаратів у організмі людини. Метаболізм (біотрансформація) лікарських препаратів. Особливості метаболізму лікарських препаратів при лікарських взаємодіях. Виведення лікарських препаратів із організму. Біодоступність і біоеквівалентність лікарських препаратів.

Ключові слова: клінічна фармакологія, номенклатера лікарських препаратів, клінічна фармакокінетика, лікарська взаємодія, метаболізм, біодоступність, біоеквівалентність.

Література [1-57]

Лекція 2. "Клінічна фармакодинаміка. "

Клінічна оцінка дії лікарських препаратів. Механізми дії лікарських препаратів. Дозування лікарських препаратів. Вибірковість лікарських препаратів та їхня побічна дія. Клінічна фармакодинаміка в клінічній фармакогенетиці лікарських препаратів. Фармакодинамічна взаємодія.

Ключові слова: лікарські препарати, дія лікарських препаратів, дозування лікарських препаратів, клінічна фармакодинаміка, фармакогенетика.

Література [1-51]

Лекція 3. «Загальні підходи до фармакотерапії. "

Види лікарської терапії. Принципи лікарської терапії. Мета й завдання терапії. Підхід до пацієнта в процесі призначення терапії. Співпраця лікаря з пацієнтом та його мікрооточенням. Загальні підходи до використання лікарських препаратів. Комбінована лікарська терапія та монотерапія: переваги та недоліки. Фармакотерапія з урахуванням генетичної унікальності людини.

Ключові слова: фармакотерапія, лікарська терапія, лікар, пацієнт, монотерапія, комбінована терапія, оточення пацієнта.

Література [1-57]

Лекція 4. "Моніторинг і державне регулювання лікарських препаратів.

Профілактика несприятливих ефектів лікарських препаратів. Значення лікарського анамнезу в профілактиці несприятливих ефектів лікарських препаратів. Виявлення причинно-наслідкового зв'язку між прийомом лікарських препаратів та несприятливими ефектами терапії. Центр міжнародного моніторингу лікарських препаратів. Рекомендації ВООЗ, Європейського Союзу та Ради Європи щодо виявлення фактів несприятливої реакції в результаті застосування лікарського засобу. Відділ фармакологічного нагляду Державного Фармакологічного Центру. Повідомлення про побічні дії лікарських засобів (форма 137). Звіт про випадки побічної реакції/дії лікарських засобів в лікувально-профілактичних установах (форма є69). Інформація виробника лікарського препарату у відділ фармакологічного нагляду пр овсі несприятливі реакції, що розвиваються в результаті застосування конкретних ліків. Результати клінічних досліджень як інструмент виявлення несподіваних несприятливих лікарських реакцій, порівняння клінічної ефективності та безпеки лікарських препаратів. Види реагування структур, що відповідають за лікарську безпеку препарату, на інформацію про його несприятливу дію. Дії практикуючого лікаря щодо безпеки призначення лікарських препаратів. Фармакологічний комітет, його основні функції.

Ключові слова: лікарські препарати, несприятливі ефекти лікарських препаратів, побічна дія лікарських препаратів, клінічні випробовування, клінічні дослідження, лікарська безпека препаратів, Фармакологічний комітет.

Література [1-5]

Лекція 5. "Випробування нових лікарських препаратів. "

Перелік зареєстрованих лікарських препаратів і темпи виходу на ринок нових препаратів. Кодекси якісної лабораторної (GLP), клінічної (GCP) та виробничої (GMP) практики як засоби регуляції процесу створення та виходу на ринок нових лікарських препаратів. Доклінічні випробування лікарських препаратів. Етапи доклінічних випробувань (теоретичний, лабораторний, експериментальний). Фармакологічні й токсикологічні доклінічні дослідження лікарських препаратів. Поняття клінічних випробувань, директива 2001/83/ЕС. Протокол клінічного випробування, його структура. Фази клінічних випробувань. Умови рекомендації лікарського засобу до застосування. Зобов'язання організатора клінічного дослідження та обов'язки дослідника. Ефект плацебо. Критерії оцінки ефективності фармакологічних засобів.

Ключові слова: лікарські препарати, фармацевтичний ринок, доклінічні випробування, клінічні випробування, протокол клінічного випробування, ефективність дії лікарських препаратів

Література [1-57]

Теми для самостійної роботи:

1. Показники фармакокінетики лікарських препаратів.
2. Біотрансформація лікарських препаратів.
3. Розподіл лікарських препаратів у організмі людини.
4. Шляхи введення лікарських препаратів.
5. Механізми всмоктування лікарських препаратів.
6. Метаболізм лікарських препаратів при їхній взаємодії.
7. Клінічна оцінка дії лікарських препаратів.
8. Дозування лікарських препаратів.
9. Фармакодинамічна взаємодія лікарських препаратів.
10. Поняття комбінованої лікарської терапії. Порівняння монотералії комбінованої терапії. та
11. Принципи лікарської терапії.
12. Моніторинг лікарських препаратів.
13. Фази клінічних випробувань.
14. Доклінічні випробування.
15. Плацебо в клінічних випробуваннях.
16. Подвійне сліпе дослідження лікарських препаратів.
17. Механізми та структури державного регулювання лікарських препаратів.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2 ;

Додаткові: 3-5 .

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 "ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛІНІЧНОЇ ФАРМАКОЛОГІЇ"

Практичне заняття 1. Засоби, що впливають на травну систему та метаболізм (антациди, засоби для лікування пептичної виразки, засоби для лікування гепатобіліарної патології та порушень травлення).

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Практичне заняття 2. Засоби, що впливають на серцево-судинну систему, кровообіг і гемопоез (серцеві глікозиди, антиаритмічні препарати, вазодилататори, бета-адреноблокатори, антитромбічні засоби, антианемічні засоби, засоби що діють на ренин-ангіотензинову систему, гіполіпідемічні засоби).

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Практичне заняття 3. Засоби, що впливають на опорно-рухову та дихальну системи. Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Практичне заняття 4. Гормональні лікарські препарати для системного вживання.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5. 4.

Практичне заняття 5. Протимікробні лікарські засоби для системного використання.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Теми для самостійної роботи:

1. Антацидні лікарські засоби.
2. Засоби для лікування пептичної виразки.
3. Препарати жовчних кислот.
4. Гепатотропні препарати.
5. Антитромботичні засоби.
6. Антианемічні засоби.
7. Препарати заліза та особливості їх призначення.
8. Препарати вітаміну В12 та фолієвої кислоти. Фолатний цикл та його клінічне значення.
9. Серцеві глікозиди.
10. Антиаритмічні препарати I і III класу.
11. Вазодилататори, їх використання в кардіологічній практиці.
12. Блокатори бета-адренорецепторів.
13. Сечогінні препарати.
14. Препарати, що діють на ренін-ангіотензинову систему.
15. Гіполіпідемічні засоби.
16. Прості кортикостероїди та глюкокортикоїди.
17. Антибактеріальні засоби.
18. Антивірусні препарати.
19. Засоби, що впливають на імунну систему людини.
20. Протизапальні та протиревматичні засоби.
21. Протиастматичні засоби.
22. Принципи біоетики в клінічних випробуваннях.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

МОДУЛЬ П "КЛІНІЧНА ПСИХОФАРМАКОЛОГІЯ"

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 «ПСИХОФАРМАКОТЕРАПІЯ В КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ»

Лекція 1. «Загальні принципи психофармакотерапії»

Загальні принципи психофармакотерапії, її правові, етичні й економічні питання. Класифікація психотропних препаратів. Основні групи психотропних препаратів та їхня характеристика.

Антидепресанти: принципи дії, фармакологічні ефекти, показання та протипоказання до застосування, побічна дія, передозування, відміна. Антипсихотичні препарати: історія виникнення, антипсихотики останнього покоління (атипові). Антипсихотики пролонгованої дії. Альтернативи антипсихотичної терапії. Антитривожні препарати. Нормотиміки. Снодійні. Психостимулятори. Стратегії посилення терапії при резистентних станах. Психофармакотерапія у відділеннях невідкладної допомоги.

Фармакотерапія залежностей. Психофармакотерапія пацієнтів різних вікових категорій, вагітних, при наявності соматичної патології.

Ключові слова: психофармакотерапія, антидепресанти, антипсихотики, транквілізатори, психостимулятори, снодійні, нормотиміки.

Література [1-5]

Практичне заняття 1. Антидепресанти.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Практичне заняття 2. Антипсихотики.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Практичне заняття 3. Нормотиміки, протисудомні препарати та препарати для лікування тривожності.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Практичне заняття 4. Снодійні та психостимулятори.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

Теми для самостійної роботи:

1. Загальні принципи психофармакотерапії.
2. Критерії вибору антидепресантів
3. Антидепресанти селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну.
4. Антидепресанти - інгібітори зворотного захоплення серотоніну та норадреналіну (венфлаксім, десвенфлаксім, дулоксетін, левомілнацепран, міліаципран).
5. Антидепресанти антагоністи 5-HT₂-рецепторів (тразодон, нефазодон).
6. Комбіновані норадренергічні-дофамінергічні антидепресанти (бупропіон).
7. Трициклічні й тетрациклічні антидепресанти.
8. Препарати - інгібітори MAO.
9. Інгібітори зворотного захоплення норадреналіну.

10. Загальні принципи призначення антипсихотиків.
11. Антипсихотики першого покоління (типові).
12. Антипсихотики другого покоління (атипові).
13. Ін'єкційні антипсихотики.
14. Антипсихотики пролонгованої дії.
15. Нормотиміки, загальні принципи призначення.
16. Препарати солей літію.
17. Антиконвульсанти.
18. Бензодіазепіни.
19. Антигістамінні препарати в психіатрії.
20. Анксіолітики нового покоління.
21. Снодійні препарати.
22. Психостимулятори.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;

Додаткові: 3-5.

5. Контроль початкових досягнень

5.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	
		Кількість одиниць	Максимальна к-сть балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
вдвідування лекцій	1	2	2	2	2	1	1
вдвідування семінарських занять	1	-	-	-	-	-	-
вдвідування практичних занять	1	2	2	2	2	2	2
вдвідування лабораторних занять	1	-	-	-	-	-	-
бота на семінарському занятті	10	-	-	-	-	-	-
бота на практичному занятті	10	3	30	3	30	4	40
бораторна робота (в тому числі допуск, конання, захист)	10	-	-	-	-	-	-
конання завдань для самостійної роботи	5	5	25	5	25	5	25
конання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25
конання ІНДЗ	30	1	30	1-	30	1	30
вом			115		115		125
Максимальна кількість балів		500					
5:100=3,55. Студент набрав Х балів; врахунок: Х:3, 55= загальна кількість пів							

5.2. Завдання для самостійної роботи та критерії оцінювання.

Самостійна робота 1.

1. Підготувати презентацію на тему: Показники фармакокінетики лікарських препаратів.

2. Підготувати презентацію на тему: Біотрансформація лікарських препаратів.
3. Підготувати презентацію на тему: Розподіл лікарських препаратів у організмі людини

Самостійна робота 2.

1. Підготувати презентацію на тему: Шляхи введення лікарських препаратів.
2. Підготувати презентацію на тему: Механізми всмоктування лікарських препаратів.
3. Підготувати презентацію на тему: Метаболізм лікарських препаратів при їхній взаємодії

Самостійна робота 3.

1. Підготувати презентацію на тему: Клінічна оцінка дії лікарських препаратів.
2. Підготувати презентацію на тему: Дозування лікарських препаратів.
3. Підготувати презентацію на тему: Фармакодинамічна взаємодія лікарських препаратів

Самостійна робота 4.

1. Підготувати презентацію на тему: Поняття комбінованої лікарської терапії. Порівняння монотерапії та комбінованої терапії.
2. Підготувати презентацію на тему: Принципи лікарської терапії.
3. Підготувати презентацію на тему: Моніторинг лікарських препаратів.
4. Підготувати презентацію на тему: Механізми та структури державного регулювання лікарських препаратів.

Самостійна робота 5.

1. Підготувати презентацію на тему: Фази клінічних випробувань.
2. Підготувати презентацію на тему: Доклінічні випробування.
3. Підготувати презентацію на тему: Плацебо в клінічних випробуваннях
4. Підготувати презентацію на тему: Подвійне сліпе дослідження лікарських препаратів.

Самостійна робота 6.

1. Підготувати презентацію на тему: Антацидні лікарські засоби.
2. Підготувати презентацію на тему: Засоби для лікування пептичної виразки.
3. Підготувати презентацію на тему: Препарати жовчних кислот.
4. Підготувати презентацію на тему: Гепатотропні препарати.

Самостійна робота 7.

1. Підготувати презентацію на тему: Препарати вітаміну В12 та фолієвої кислоти. Фолатний цикл та його клінічне значення.
2. Підготувати презентацію на тему: Протизапальні та протиревматичні засоби.
3. Підготувати презентацію на тему: Протистатичні засоби.
4. Підготувати презентацію на тему: Серцеві глікозиди.

Самостійна робота 8.

1. Підготувати презентацію на тему: Антитромботичні засоби.
2. Підготувати презентацію на тему: Антианемічні засоби.
3. Підготувати презентацію на тему: Препарати заліза та особливості їх призначення.
4. Підготувати презентацію на тему: Антиаритмічні препарати I і II класу.
5. Підготувати презентацію на тему: Вазодилататори, їх використання в кардіологічній практиці

Самостійна робота 9.

1. Підготувати презентацію на тему: Блокатори бета-адренорецепторів.
2. Підготувати презентацію на тему: Сечогінні препарати.
3. Підготувати презентацію на тему: Препарати, що діють на ренін-ангіотензинову систему.
4. Підготувати презентацію на тему: Гіполіпідемічні засоби.

5. Підготувати презентацію на тему: Прості кортикостероїди та глюкокортикоїди.

Самостійна робота 10.

1. Підготувати презентацію на тему: Антибактеріальні засоби.
2. Підготувати презентацію на тему: Антивірусні препарати.
3. Підготувати презентацію на тему: Засоби, що впливають на імунну систему людини.
4. Підготувати презентацію на тему: Принципи біоетики в клінічних випробуваннях.

Самостійна робота 11.

1. Підготувати презентацію на тему: Загальні принципи психофармакотерапії
2. Підготувати презентацію на тему: Критерії вибору антидепресантів.
3. Підготувати презентацію на тему: Антидепресанти - селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну.
4. Підготувати презентацію на тему: Антидепресанти - інгібітори зворотного захоплення серотоніну та норадреналіну (венолаксін, десвенфлаксіб, дулоксетін, левомілнацепран, міліаципран)

Самостійна робота 12.

1. Підготувати презентацію на тему: Антидепресанти - антагоністи 5-HT₂-рецепторів (тразодон, нефазодон)
2. Підготувати презентацію на тему: Комбіновані норадренергічні-дофамінергічні антидепресанти (бупропіон).
3. Підготувати презентацію на тему: Трициклічні й тетрациклічні антидепресанти.
4. Підготувати презентацію на тему: Препарати - інгібітори MAO.
5. Підготувати презентацію на тему: Інгібітори зворотного захоплення норадреналіну

Самостійна робота 13.

1. Підготувати презентацію на тему: Загальні принципи призначення антипсихотиків.
2. Підготувати презентацію на тему: Антипсихотики першого покоління (типові).
3. Підготувати презентацію на тему: Антипсихотики другого покоління (атипові).
4. Підготувати презентацію на тему: Ін'єкційні антипсихотики.
5. Підготувати презентацію на тему: Антипсихотики пролонгованої дії.

Самостійна робота 14.

1. Підготувати презентацію на тему: Нормотиміки, загальні принципи призначення.
2. Підготувати презентацію на тему: Препарати солей літію.
3. Підготувати презентацію на тему: Антиконвульсанти.
4. Підготувати презентацію на тему: Бензодіазепіни.

Самостійна робота 15.

1. Підготувати презентацію на тему: Антигістамінні препарати в психіатрії.
 2. Підготувати презентацію на тему: Анксиолітики нового покоління.
 3. Підготувати презентацію на тему: Снодійні препарати
 4. Підготувати презентацію на тему: Психостимулятори.
- Критерії оцінювання: змістовність - 3 бали
відповідність темі та стилю оформлення - 2 бали.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-2;
Додаткові: 3-5.

5.3. Форми проведення модульного контролю критерії оцінювання.

Модульний контроль здійснюється у вигляді тестування.

Студентам пропонуються тестові завдання у кількості 25 питань.

Види тестових завдань•

- Із вибором однієї правильної відповіді;
- На встановлення відповідності запропонованих наборів тверджень;
- Завдання на розпізнавання та відтворення правильної відповіді по пам'яті;
- Завдання на відтворення правильної відповіді (формулювань понять) по пам'яті
- Завдання відкритого типу, що передбачає розгорнуту відповідь.

Критерії оцінювання:

виконання тестових завдань - максимум 25 балів.

Тестування за питаннями державного ліцензійного іспиту «Крок-2».

Тестування за питаннями «Крок-2» є допуском до екзамену.

Студенти відповідають на 20 питань, на тестування відводиться 20 хвилин. Якщо студент правильно відповідає на 12 та більше питань (260%), то він отримує допуск до здачі екзамену. Якщо студент відповідає на 11 і менше питань, то він до екзамену не допускається і має перескласти це тестування. Екзамен проводиться в усній формі по білетах.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДЗ

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНДЗ прилюдним захистом навчального проекту. Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Загальна психологія» - це вид науково-дослідної роботи студента, форма самостійного вивчення актуальних проблем, переданих начальною програмою курсу.

ІНДЗ - початковий етап науково-педагогічного дослідження, воно обов'язково має містити результати власного пошуку і висновків, відображати певний рівень навчальної компетентності студента ЩоДо вирішення поставлених завдань.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних і семінарських занять та охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Орієнтовна структура ІНДЗ - навчально-педагогічного дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Критерії оцінювання ІНДЗ (навчально-педагогічного дослідження у вигляді есе)

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна оцінка (у балах)
1	Формулювання мети і завдань роботи	3
2	Складання плану, чіткість послідовність викладу матеріалу	5
3	Обґрунтоване розкриття проблеми, аналіз різних інформаційних джерел (наукових видань, навчальної літератури, періодичних видань, матеріалів мережі Internet), критична та незалежна оцінка різноманітних точок зору, позицій, аргументів	12
4	Зв'язок з реальною практикою, аналіз діяльності окремих організацій, конкретних проблемних ситуацій	4

5	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання поставлених завдань, творчий підхід до виконання ІНДЗ	4
6	Якість оформлення роботи	1

Тематика реферативного дослідження:

1. Розподіл, скріплення та накопичення лікарських препаратів у організмі людини
2. Взаємодія лікарських препаратів.
3. Клінічна оцінка дії лікарських препаратів.
4. Проблема побічної дії лікарських препаратів.
5. Клінічна фармакодинаміка лікарських препаратів.
6. Загальні підходи до використання лікарських препаратів.
7. Місце плацебо в клінічних випробуваннях.
8. Організація клінічних випробувань.
9. Оцінка ефективності лікарських засобів.
10. Питання лікарської безпеки.
11. Організація державного регулювання лікарських препаратів.
12. Клінічна фармакологія лікарських засобів, що впливають на травну систему та метаболізм.
13. Клінічна фармакологія лікарських засобів, що впливають на систему крові та гемопоєз.
14. Клінічна фармакологія лікарських засобів, серцево-судинну систему, що впливають на
15. Клінічна фармакологія лікарських засобів, що впливають опорно-руховий апарат.
16. Клінічна фармакологія лікарських засобів, що впливають на систему дихання.
17. Принципи антибіотикотерапії.
18. Лікування ендокринних захворювань. Гормонотерапія.
19. Клінічна фармакологія лікарських засобів, що впливають на настрій та емоції людини.
20. Клінічна фармакологія антипсихотичних лікарських засобів.
21. Лікування гострих психозів.
22. Лікування залежностей.
23. Підтримуюча психофармакотерапія.
24. Психофармакологічний супровід психотерапії.
25. Біоетика в фармакології та психофармакології.
26. Фармакодинаміка антацидних ЛЗ. Вплив їх на основні фактори захисту та агресії слизової оболонки шлунку. Ускладнення терапії.
27. Класифікація ЛЗ, що пригнічують секрецію соляної кислоти. Клінічна фармакологія блокаторів протонної помпи: фармакодинаміка, фармакокінетика, ускладнення терапії (омепразол, езомепразол), взаємодія лікарських засобів.
28. Клінічна фармакологія H₂-гістаміноблокаторів: класифікація, фармакодинаміка, ускладнення терапії, взаємодія лікарських засобів.
29. Клінічна фармакологія гепатопротекторів: класифікація, фармакодинаміка, фармакокінетика есенціальних фосфоліпідів, ускладнення терапії.
30. Клініко-фармакологічна характеристика ферментних препаратів: фармакодинаміка протеази, ліпази, амілази, ускладнення терапії, показання для застосування.
31. Клініко-фармакологічна характеристика холеретиків та холекінетиків: класифікація, фармакодинаміка, ускладнення терапії.
32. Стратегії посилення терапії при резистентних станах.
33. Питання ефективного та безпечного застосування антимігренозних лікарських засобів.

Рекомендовані джерела:

Основні Додаткові

5.5. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання. Залік

5.6. Орієнтовний перелік питань для семестрового комплексного контролю

1. Номенклатура лікарських препаратів та їхня класифікація за системою АТС.
2. Клінічна фармакокінетика.
3. Основні показники фармакокінетики лікарських препаратів.
4. Шляхи введення та всмоктування лікарських препаратів.
5. Розподіл лікарських препаратів у організмі людини.
6. Скріплення й накопичення лікарських препаратів у організмі людини.
7. Метаболізм (біотрансформація) лікарських препаратів.
8. Особливості метаболізму лікарських препаратів при лікарських взаємодіях.
9. Виведення лікарських препаратів із організму.
10. Біодоступність і біоеквівалентність лікарських препаратів.
11. Клінічна оцінка дії лікарських препаратів
12. Механізми дії лікарських препаратів
13. Дозування лікарських препаратів.
14. Вибірковість лікарських препаратів та їхня побічна дія.
15. Клінічна фармакодинаміка в клінічній фармакогенетиці лікарських препаратів.
16. Фармакодинамічна взаємодія.
17. Види лікарської терапії.
18. Принципи лікарської терапії.
19. Мета й завдання терапії.
20. Підхід до пацієнта в процесі призначення терапії.
21. Співпраця лікаря з пацієнтом та його мікрооточенням.
22. Загальні підходи до використання лікарських препаратів.
23. Комбінована лікарська терапія та монотерапія: переваги та недоліки.
24. Фармакотерапія з урахуванням генетичної унікальності людини.
25. Профілактика несприятливих ефектів лікарських препаратів.
26. Значення лікарського анамнезу в профілактиці несприятливих ефектів лікарських препаратів.
27. Виявлення причинно-наслідкового зв'язку між прийомом лікарських препаратів та несприятливими ефектами терапії.
28. Центр міжнародного моніторингу лікарських препаратів
29. Рекомендації ВООЗ, Європейського Союзу та Ради Європи щодо виявлення фактів несприятливої реакції в результаті застосування лікарського засобу.
30. Відділ фармакологічного нагляду Державного Фармакологічного Центру.
31. Повідомлення про побічні дії лікарських засобів (форма 137).
32. Звіт про випадки побічної реакції/дії лікарських засобів лікувально-профілактичних установах (форма є69).
33. Інформація виробника лікарського препарату у відділ фармакологічного нагляду про всі несприятливі реакції, що розвиваються в результаті застосування конкретних ліків.
34. Результати клінічних досліджень як інструмент виявлення несподіваних несприятливих лікарських реакцій, порівняння клінічної ефективності та безпеки лікарських препаратів.
35. Види реагування структур, що відповідають за лікарську безпеку препарату, на інформацію про його несприятливу дію.
36. Дії практикуючого лікаря щодо безпеки призначення лікарських препаратів.
37. Фармакологічний комітет, його основні функції.
38. Перелік зареєстрованих лікарських препаратів і темпи виходу на ринок нових препаратів.
39. Кодекси якісної лабораторної (GLP), клінічної (GCP) та виробничої (GMP) практики як засоби регуляції процесу створення та виходу на ринок нових лікарських препаратів.
40. Доклінічні випробування лікарських препаратів. Етали доклінічних випробувань (теоретичний, лабораторний, експериментальний).
41. Фармакологічні й токсикологічні доклінічні дослідження лікарських препаратів.
42. Поняття клінічних випробувань, директива 2001/83/ЕС.
43. Протокол клінічного випробування, його структура.
44. Фази клінічних випробувань.

45. Умови рекомендації лікарського засобу до застосування.
46. Зобов'язання організатора клінічного дослідження та обов'язки дослідника.
47. Ефект плацебо.
48. Критерії оцінки ефективності фармакологічних засобів.
49. Засоби, що впливають на травну систему та метаболізм (антациди, засоби для лікування пептичної виразки, засоби для лікування гепатобіліарної патології та порушень травлення).
50. Засоби, що впливають на серцево-судинну систему, кровообіг і гемопоез (серцеві глікозиди, антиаритмічні препарати, вазодилататори, бета-адреноблокатори, антитромбічні засоби, антианемічні засоби, засоби що діють на ренин-ангіотензинову систему, гіполіпідемічні засоби).
51. Засоби, що впливають на опорно-рухову систему.
52. Засоби, що впливають на дихальну систему.
53. Гормональні лікарські препарати для системного вживання.
54. Протимікробні лікарські засоби для системного використання.
55. Антацидні лікарські засоби.
56. Засоби для лікування пептичної виразки.
57. Препарати жовчних кислот.
58. Гепатотропні препарати.
59. Антитромботичні засоби.
60. Антианемічні засоби.
61. Препарати заліза та особливості їх призначення.
62. Препарати вітаміну В12 та фолієвої кислоти. Фолатний цикл та його клінічне значення.
63. Серцеві глікозиди.
64. Антиаритмічні препарати I і III класу.
65. Вазодилататори, їх використання в кардіологічній практиці.
66. Блокатори бета-адренорецепторів.
67. Сечогінні препарати.
68. Препарати, що діють на ренін-ангіотензинову систему.
69. Гіполіпідемічні засоби.
70. Прості кортикостероїди та глюкокортикоїди.
71. Антибактеріальні засоби.
72. Антивірусні препарати.
73. Засоби, що впливають на імунну систему людини.
74. Протизапальні та протиревматичні засоби.
75. Протиастматичні засоби.
76. Принципи біоетики в клінічних випробуваннях
77. Загальні принципи психофармакотерапії, її правові, етичні й економічні питання.
78. Класифікація психотропних препаратів.
79. Основні групи психотропних препаратів та їхня характеристика.
80. Антидепресанти: принципи дії, фармакологічні ефекти, показання та протипоказання до застосування, побічна дія, передозування, відміна
81. Антипсихотичні препарати: історія виникнення, антипсихотики останнього покоління (атипові).
82. Антипсихотики пролонгованої дії.
83. Альтернативи антипсихотичної терапії.. Антитривожні препарати.
84. Нормотиміки.
85. Снодійні.
86. Психостимулятори.
87. Стратегії посилення терапії при резистентних станах.
88. Психофармакотерапія у відділеннях невідкладної допомоги.
89. Фармакотерапія залежностей
90. Психофармакотерапія пацієнтів різних вікових категорій, вагітних, при наявності соматичної патології.
91. Критерії вибору антидепресантів.

92. Антидепресанти - селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну.
93. Антидепресанти - інгібітори зворотного захоплення серотоніну та норадреналіну (венфлаксім, десвенфлаксім, дулоксетін, левомілнацепран, міліаципран).
94. Антидепресанти - антагоністи 5-HT₂-рецепторів (тразодон, нефазодон).
95. Комбіновані норадренергічні-дофамінергічні антидепресанти (бупропіон).
96. Трициклічні й тетрациклічні антидепресанти.
97. Препарати - інгібітори МАО.
98. Інгібітори зворотного захоплення норадреналіну.
99. Загальні принципи призначення антипсихотиків.
100. Антипсихотики першого покоління (тилові)
101. Антипсихотики другого покоління (атипові).
102. Ін'єкційні антипсихотики.
103. Антипсихотики пролонгованої дії.
104. Нормотиміки, загальні принципи призначення.
105. Препарати солей літію.
106. Антиконвульсанти.
107. Бензодіазеліни.
108. Антигістамінні препарати в психіатрії.
109. Анксіолітики нового покоління.
110. Підтримуюча психофармакотерапія.

Перелік препаратів, що виносяться на підсумковий контроль
ЛЗ, які впливають на серцево-судинну систему

Інгібітори АПФ	Раміприл
	Еналаприл
	Каптоприл
Антагоністи ангіотензинових рецепторів	Лотарзан
	Валсартан
β -адреноблокатори	Бісопролол Карведілол Пропранолол
Серцеві глікозиди	Дигоксин
Неглікозидні кардіотонічні засоби	Добутамін Допамін
Антагоністи кальцію	Верапаміл
	Ніфедипіл
	Дилтіазем
	Амлодипін

Діуретики	Гідрохлортіазид Спіронолактон Фуросемід Індапамід
Антиаритмічні препарати 1 класу	Пропафенон Лідокаїн
Антиаритмічні препарати III класу	Аміодарон
Гіполіпідемічні засоби	Аторвастатин Розувастатин
Нітрати	Нітрогліцерин Ізосорбїду динітрат
α -адреноблокатори	Докзасозин
Антиадренергічні ЛЗ	Клонідид Метилдофа
ЛЗ, що впливають на ШКТ	
Антацидні ЛЗ	Альмагель А
Засоби, що знижують секрецію соляної кислоти	Фамотидин
	Пантопразол
Пропульсанти	Домперидон
Поліферментні препарати	Панкреатин
Послаблюючі ЛЗ	Лактулоза
Гастроцитопротектори	Вісмута субцитрат
Спазмолітики	Дротаверина гідрохлорид
Ентеросорбенти	Вугілля активоване
Протизапальні ЛЗ	
НПЗЛЗ	Ацетамінофен (Парацетамол)
	Диклофенак натрію
	Целекоксиб
	Ібупрофен
	Напроксен
Наркотичні алкргетики	Морфіну гідрохлорид
Глюкокортикоїди	Преднізолон
	Метилпреднізолон
	Дексаметазон
Цитостатики	Метотрексат
	Азатіоприн

	Циклофосфамід
ЛЗ, що впливають на метаболізм	
Цукрознижуючі	Метформін
	Інсулін
Антианемічні засоби	Заліза сульфат
	Мальтозні комплекси заліза
Вітаміни	Ергокальциферол
Гормони щитоподібеї залози	Левотироксин
Антибактеріальні, протигрибкові та противірусні ЛЗ	
Антибіотики	Азитроміцин
	Амікацин
	Амоксицилін
	Амоксицилін/клавуланова кислота
	Бензилпеніцилін
	Внакоміцин
	Гентаміцин
	Доксициклін
	Кларитроміцин
	Ланкоміцин
	Меропенем
	Цефтазидим
	Цефуроксим
	Ко-тримоксазол
	Ципрофлоксацин
	Левофроксацин
Нітроімідазоли	Метронідазол
Нітрофурани	Нітрофурантоїн
	Ніфуроксазид
Протигрибкові засоби	Флюконазол
Противірусні ЛЗ	Ацикловір
	Озельтамівір
ЛЗ, що впливають на функцію органів дихання	
Бронхорозширюючі ЛЗ	Сульбутамоп
	Сальметерол
	Тіотропію бромід
Інгаляційні глюкокортикоїди	Будесонід
Муколітики	Ацетилцистеїн
	Карбоцистеїн
	Амброксол
Протикашльові ЛЗ	Кодеїна фосфат
	Лібексин
Протиалергічні ЛЗ	
Антигістамінні	Дифенгідрамід
	Левоцетиризин
	Лоратадин
ЛЗ, що впливають на гемостаз	
Антитромботичні ЛЗ	Гепарин
	Еноксапарин
	Варфарин
	Альтеплаза

Гемостатичні ЛЗ	Кислота ацетилсаліцилова
	Клопідогрел
	Кислота амінокапронова
	Етамзилат
	Вікасол

5.6. Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість оцінок
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

6.1. Основна (базова) література:

1. Біловол О. М. (ред.). Клінічна фармакологія: Підручник / О. М. Біловол - Вінниця:: Нова Книга, 2021.- 544 с.
2. Напреєнко О.К. Клінічна психофармакологія (навчальний посібник для студентів медичних (фармацевтичних) ВНЗ /Напреєнко О.К., Хайтович М.В. 2016. - 173 с.

6.2. Додаткова література:

3. Клінічна фармакологія : Підручник для студентів і лікарів / [Абдуєва Ф. М., Бичкова О. Ю., Бондаренко І. О. та ін.]; за загальною редакцією М. І. Яблучанського та В. М. Савченка. - Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011.- 405 с.
4. Бабак О. Я. Клінічна фармакологія: Підручник / О. Я. Бабак, О. М. Біоловол, Н. П. Безугла та ін. (ред. І. С. Чекман). - К.: Медицина, 2010.- 776 с.
5. Шацберг Алан Ф. Керівництво з клінічної психофармакології / Алан Ф. Шацберг, Джонатан О. Коул, Чарлз ДеБаттиста URL: <https://prom.ua/ua/p40390731-shatsberg-rukovodstvo-klinicheskoy.html>